

УКРАЇНСЬКА КУМУЛЯТИВНА ПІСНЯ І КАЗКА: КОМПОЗИЦІЙНІ ПАРАЛЕЛІ

Розглянуто кумулятивні пісні і казки в українському позаобрядовому репертуарі, які мають не лише однакову сюжетну канву, а й спільні принципи організації форми, специфічні способи виконання. Кумулятивні пісні – досить поширене у світі явище, вони мають характерний спосіб побудови композиційної форми у творах різних жанрів – колядках, великодніх, жартівливих. Але найчастіше дослідники відносять кумулятивні пісні до дитячої музики дидактичного спрямування. Експедиційні матеріали свідчать, що цей жанр досі перебуває в динамічному розвитку. Тексти пісень насичуються новими (нерідко еротичними) елементами, зокрема ненормативною лексикою, і тепер пісні виконують дорослі для дорослих, щоб розмішити їх. Так переосмислюється початкова функція пісень. Багато випадків, коли фольклорний жанр у процесі свого тривалого життя переходив із сфери серйозного, дорослого репертуару в дитячий, ігровий – це деякі з новорічних щедрівок, приспівки-заклички до сонечка, дощу тощо. Це можна пояснити тим, що із змінами в соціально-духовному житті етносу жанр втрачає актуальність, але продовжує жити вже в іншій функції – як дитяча забава, гра не без повчання.

Ключові слова: український фольклор, народні пісні, кумулятивна форма, кумулятивна (формульна) казка, велика кільцева форма, рефрен.

В українській пісенній традиції є унікальне явище – пісні з рефренами, структура і масштаби яких збільшуються протягом пісні. Це безпосередньо пов'язано із сюжетною лінією твору. У рефрені кожної наступної строфи до попереднього додається новий сюжетний елемент, сприяючи поступовому «накопиченню» (кумуляції) тексту і, відповідно, збільшенню обсягу рефрену: у перекладі з латинської *cumulare* – нагромаджувати, накопичувати, посилювати.

У цих піснях одним з найбільш поширених є сюжет про службу селянина у пана, який розраховується з працівником домашніми тваринами і птицею. Більшість варіантів починаються словами «Як служив же я у пана та першеє літо» (нотний приклад № 1). Наймит отримує за перше літо служби курку, за друге – качку, за третє – гуску тощо. Зовнішність і поведки кожної тварини відображуються у приспіві. Важлива деталь: у тексті кожної строфи до названих раніше додається назва нової тварини, так збільшується обсяг рефрену:

Як служив же я у пана та й першеє літо, та й літо,
Заслужив же я у пана курочку за літо.
Приспів: А та кура-чабатура по садочку ходить та й ходить,
Курачаток водить та й водить.
Як служив же я у пана та й другеє літо та й літо,
Заслужив же я у пана качечку за літо.
Приспів: А та качка – ках-ках-ках-ках,
А та курка-чабатурка
По садочку ходить та й ходить,
Курачаток водить та й водить.

Як служив же я у пана та й сідьмоє літо та й літо,
Заслужив же я у пана дівчинку за літо.
Приспів: А те дівча напилося, впало з печі, розбилося,
А те теле хвостом меле,
А той баран круторогий,

А той індюк – дюк-дюк-дюк-дюк,
А та качка – ках-ках-ках-ках,
А та курка-чубатурка
По садочку ходить, та й ходить,
Курачаток водить, та й водить.

Аналогічний сюжетний принцип застосовано і в пісні «На базар я ходила» про купівлю тварин на ринку (нотний приклад № 2). У сюжеті цієї пісні, як і в попередній, зображено комічну ситуацію: на базарі, виявляється, можна купити не тільки тварин, а й дівчину Катюшу, і навіть панича. Характерною особливістю як лексики, так і виконання обох пісень є наслідування голосів тварин.

Ще один сюжет відтворює діалог між «покупцем» і «бабою», яка продає бичків (нотний приклад № 3). Після тривалого торгу господиня всіляко розхвалює кожного бичка (сірого, чорного, сивого й лисого), хоча й відмовляється їх продати, мотивуючи це тим, що такі роботящі бички їй самій потрібні.

Інший спосіб побудови сюжету – поступове збільшення не так кількості предметів і персонажів, як певних дій. Ось типовий приклад пісенного сюжету: коза втекла в ліс і не повертається, для її покарання насилають вовка, щоб той з'їв козу; він відмовляється, і тоді насилають людей бити вовка; на людей – вогонь; на вогонь – воду; на воду – вола... І так доки не з'являється персонаж, який погоджується виконати прохання і тим самим перериває цей ланцюг. У фіналі все перераховується знову, але вже у зворотному порядку. Очікувані дії відбулися, і серед них та, яка стала головним поштовхом і стимулом сюжету – козу покарано (нотний приклад № 4).

Розглянуті пісні, за помітної відмінності їх сюжетів, за формою досить близькі, адже в основі їх композиційної будови лежить одна схема. Куплети, з яких вони складаються, мають два розділи: заспів у формі рядка або дворядкової строфи і рефрен, який, перевершуючи заспів за масштабом, у кожному наступному куплеті ще збільшується¹. Перехід від початкового розділу до рефрену в таких композиціях часто супроводжується зміною темпу. Приспів, у якому поступово накопичуються рядки, умовно поділяється на дві нерівні частини – швидко, утворену кількарразовим повторенням однакових або подібних мелодичних фраз (кумуляцію), і заключну, яка містить одне-два пісенні коліна, у яких нерідко відбувається уповільнення темпу. Основою кумуляції, як правило, є одна мелодична фраза обсягом в силабогрупу, яка тиражується відповідно до обсягу тексту. Рідше, «закільцьовується» фраза з двох силабічних груп, побудована за принципом «запитання-відповідь» (наприклад, кумуляція у нотному прикладі № 4) Заключний фрагмент за темпом, характером руху і навіть мелодично нерідко перегукується з початковим розділом, справляючи враження тематичної арки, репризи.

Зазначені композиційні характеристики відповідають ознакам особливої і своєрідної пісенної форми в українському фольклорі, названої Б. Луканюком «великою кільцевою формою» (далі – ВКФ). Найбільш повно вона представлена в книзі О. Возняк і Б. Луканюка «Гаївки»², у якій типові ознаки композиції розкриваються на матеріалі великої кількості веснянок. На прик

¹ Зауважимо, що у перших строфах пісні, рефрен може бути навіть меншим за заспів або дорівнювати йому (див. нотні приклади).

² *Возняк О., Луканюк Б. Гаївки [Текст, ноти] : спроба генотипної систематизації (на архівних матеріалах Кабінету народної творчості*

ладі інших жанрів цей тип композиції розглянуто нами у статті «Велика кільцева форма і пісні з рефренами»¹. На відміну від класичної ВКФ, масштаби усіх розділів у позаобрядових піснях можуть бути більшими за силабогрупу чи навіть за рядок. Так, пісня «Та продай, бабушка, бичка», опублікована у збірці «Українські жартівливі пісні» (нотний приклад № 3), має зачин у формі подвійної строфи, який утворюється шляхом кількарядового повторення коротких мелодичних фраз.

Тексти пісень нерідко нагадують сюжети народних казок, названих філологами кумулятивними, або формульними. Одне з найбільш значних досліджень кумулятивних казок належить В. Проппу. За його твердженням, «основний художній прийом цих казок полягає в будь-якому багаторазовому повторенні одних і тих самих дій або елементів»². По-іншому таку казку можна назвати «ланцюговою». До цього типу казок належать «Ріпка», «Колобок», «Рукавичка» тощо.

Характеризуючи композицію кумулятивних казок, В. Пропп зазначає, що вони мають три розділи: експозицію, кумуляцію і фінал. Експозиція найчастіше містить розповідь про якусь життєву ситуацію або незначну подію. Розвиток казки (кумуляція, ланцюг) може бути спрямований від меншого до більшого (лисиця вимінює курку на качку, качку – на гуску і так до коня; до

Львівської державної консерваторії імені Миколи Лисенка) / О. Г. Возняк, Б. С. Луканюк. – Львів : СПОЛОМ, 2015. – 154 с.

¹ Коломицева А. Велика кільцева форма і пісні з рефренами / А. І. Коломицева // Наукові збірки Львівської національної музичної академії імені М. В. Лисенка / ЛНМА імені М. В. Лисенка ; [гол. ред. І. М. Пилатюк, ред.-упоряд. О. Т. Катрич]. – Львів, 2015. – Вип. 36 : Студії музикознавчі. – С. 97–107.

² Пропп В. Кумулятивная сказка / В. Я. Пропп // Пропп В. Фольклор и действительность. Избранные статьи. – М. : Наука, 1971. – С. 244.

рукавички спочатку залазять маленькі звірі, потім все більші, а останнім – ведмідь)¹ або ж навпаки. В. Пропп виділяє кілька сюжетних різновидів побудови ланцюга:

– ланцюг утворюється як послідовність логічних дій («Ріпка»);

– накопичення персонажів не має логічної послідовності і необхідності («Рукавичка», рос. «Теремок»);

– послідовна поява непроханих гостей або компаньйонів («Коза-дереза»);

– казка будується на створенні ланцюга з тіл людей чи тварин (вовки стають на плечі один одному, щоб з'їсти шевця, який заліз на дерево);

– все нові й нові персонажі побиваються за чимось (розбилось яєчко – дід плаче, баба висі і т. д.).

Для ілюстрації цих спостережень В. Проппа звернемося до сюжету української народної казки «Півник і курочка»². Зав'язка сюжету (експозиція) відбувається в кількох перших реченнях, у яких розповідається про те, що півник вдавився камінчиком, а для його порятунку необхідна вода. Після цього розпочинається накопичувальний сюжетний розділ (кумуляція): курочка, щоб порятувати півника, мусить виконати довгий ланцюг дій: просить у моря води, на його вимогу просить молока у корови, далі біжить до косарів по сіно і потім – по сало до кабана. Вона змушена щоразу пояснювати і перераховувати всі дії, які, до речі, не завжди логічно пов'язані між собою. Останній, найдовший діалог від-

¹ За таким принципом побудовані пісні «Як служив же я у пана» і «На базар я ходила» (нотні приклади №1, 2).

² Півник і курочка. Записав В. Шухевич на Івано-Франківщині / 100 казок. Найкращі українські народні казки з ілюстраціями провідних українських художників / за ред. І. Малковича. – Т. 2. – К : А-БА-БА-ГА-ЛІА-МА-ГА, 2010. – С. 6–8.

бувається з кабаном:

Веприк, веприк, дай мені трохи сальця!

А нащо тобі сальце? – питає веприк.

Косарикам.

А нащо косарикам?

Щоб дали сіна.

А нащо сіно?

Корові.

А нащо корові?

Щоб дала молока.

А нащо молоко?

Мореві.

А нащо мореві?

Щоб дало води.

А нащо вода?

Бо півник подавився!¹.

У фіналі казки дії перераховуються у зворотному порядку: кабан дає сало, курочка несе його косарикам і т. д. Перерахування відбувається стисло, тому фінал за масштабом значно поступається кумулятивному розділу. Накопичувальному середньому розділу не тільки належить центральне місце у творі, він є ядром всієї казки. Разом з кількістю рядків у кожному новому розділі кумуляції (в даному випадку – з появою нового персонажа) ніби закручується пружина сюжету і, водночас, зростає емоційне напруження. Цей процес нагадує тривалий підхід до кульмінації у творах музичної класики. Цю аналогію можна продовжити і щодо фіналу: як і в академічній музиці, спадання напруження після кульмінації тут значно стисліше порівняно з передкульміна-

¹ Півник і курочка. Записав В. Шухевич на Івано-Франківщині / 100 казок. Найкращі українські народні казки з ілюстраціями провідних українських художників / за ред. І. Малковича. – Т. 2. – К: А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2010. – С. 8.

ційним накопиченням. Слід зауважити, що при виконанні таких казок, як правило, в кумуляції пришвидшується темп, діалоги перетворюються на скоромовку, вимагаючи неабиякої виконавської майстерності.

Так побудована згадувана пісня про Козу (нотний приклад № 4). Зважаючи на подібність будови пісні і казки, слід зазначити, що термін «велика кільцева форма» у даному випадку може застосовуватися не тільки до строф, куплетів пісні, а й до композиції загалом. У пісні наростання напруження від строфи до строфи підкреслено поступовим прискоренням темпу, і у фінальних строфах спів перетворюється на декламаційну скоромовку (див. позначення темпів у нотному прикладі № 4). Мелодична лінія дещо втрачається, докладне відтворення мелодії стає неможливим, тому текст скандується на приблизній висоті.

Кумулятивні пісні – досить поширене у світі явище. Термін *cumulative song*¹, позначаючи характерний спосіб побудови композиційної форми, застосовується до творів різних жанрів – колядок, великодніх, жартівливих. Але найчастіше дослідники відносять кумулятивні пісні до дитячої музики дидактичного спрямування. Так, в іудейському фольклорі є пасхальні кумулятивні пісні, які розповідають про загальні єврейські вчення, про дива Господні². Це своєрідні уроки, щоб в ігровій формі навчити дітей і дорослих з повагою ставитися до релігії. Текст пісні побудований у формі запитання-від-

¹ Cumulative song. [Електронний ресурс] – Режим доступу : https://en.wikipedia.org/wiki/Cumulative_song. (дата звернення 12.08.2016 р.). – Назва з екрана.

² Echad Mi Yodea. [Електронний ресурс] – Режим доступу : https://en.wikipedia.org/wiki/Echad_Mi_Yodea (дата звернення 12.08.2016 р.). – Назва з екрана.

повіді. Заспівувач запитує: «Що таке один?». Відповідь (приспів) співається хором: «Я знаю, що таке один. Один Бог на небі й на землі». Запитання в заспіві наступного куплету: Що таке два? Відповідь-рефрен містить нову інформацію, а потім повторює текст попереднього приспіву. І так до дванадцяти. Зрозуміло, що в останньому куплеті приспів буде наймасштабнішим.

У середині XIX століття подібну пісню записав в Україні Л. Плосайкевіч, в с. Терешівці на Поділлі, а опубліковано її 1916 року у Львові в збірнику «Мелодії українських народних пісень з Поділля і Холмщини, зібрані Л. Плосайкевічем і Я. Сенчіком під редакцією Станіслава Людкевича» (нотний приклад № 5). Ця колядка нагадує лічилку. У дяка запитують, що таке один. Він відповідає, що один син Марії панує над нами. Текст викладено у п'яти куплетах. Зважаючи на те, що колядка подібна до щойно згаданої іудейської великодньої пісні, можна припустити, що текст її не є повним. Лексика пісні вказує на її польське коріння. Такі зразки в сучасних експедиційних записах нам не траплялися.

Англійська різдвяна колядка «The Twelve Days of Christmas» також нагадує лічилку, в якій перераховуються 12 різдвяних подарунків. Більшість з цих подарунків – різні птахи: куріпка, дві горлиці, три французькі курки тощо. В інтернет-публікаціях¹ йдеться про те, що пісню було видано 1780 року і вона потрапила до Англії із Франції. Пісню спочатку виконували як гру: перший рядок співав провідний соліст, а рядки приспіву були розподілені між учасниками. Гра тривала доти, доки хтось із учасників не пропустив свій рядок.

¹ Twelve Days of Christmas (текст песни с переводом). – [Електронний ресурс] : Режим доступу: <http://rb.ru/inform/127517.html> (дата звернення 12.08.2016 р.). – Назва з екрана.

У литовській традиції кумулятивні пісні поширені в дитячому репертуарі і належать до формульних пісень. Залежно від способу побудови тексту, литовські етномузикологи виділяють два типи форми – власне кумулятивні і ланцюгоподібні. Слід зазначити, що сюжети пісень аналогічні українським. Серед них – поширений сюжет про службу у пана. Головна відмінність між українськими і литовськими кумулятивними піснями полягає в їх мелодичній будові. Вузкий діапазон і напіврозмовні інтонації литовських кумулятивних пісень дають можливість віднести тип мелодики до ранньофольклорного (за Е. Алексєєвим). Українські кумулятивні пісні мають ширший діапазон, яскраво виражену тонально-гармонічну ладову будову і явно більш пізній тип мелодики, підкреслений моторною ритмікою і чотиридольною метричною організацією. А в пісні «На базар я ходила» (нотний приклад №2) моторність комбінується з акцентно-динамічним типом ритму¹, і це ще раз підкреслює пізнє походження твору. Можна припустити, що первинна сакральна чи кумулятивна функція цих пісень була втрачена, поступившись розважально-естетичній, коли їх стали виконувати заради розваги. З цією ж метою у піснях з'явилися буквральні повторення, як у пісні «Та продай, бабушка, бичка».

Спільність композиційних прийомів кумулятивної казки і пісень очевидна. Пісня і казка мають тричастинну будову, зумовлену драматургічним розгортанням сюжету. Середній розділ композиції в обох жанрах містить кумуляцію – накопичення сюжетних елементів, що розширює масштаби розділу і форми загалом. У музичному плані кумуляцію підкреслено повторюваністю

¹ У нотації це підкреслено наявністю затакту в заспівній частині, а також акцентами.

і моторикою. За твердженням В. Проппа, «сенса і основна художня приналежність казок – в їх барвистому виконанні. Виконання їх вимагає великої майстерності. За виконанням вони іноді наближаються до скоромовки, а іноді співаються»¹. За свідченнями збирачів, відтворення казкового тексту нерідко вимагало певного артистизму, коли казкареві доводилося, граючи інтонаціями і тембром голосу, а іноді мімікою, жестами, перевтілюватися в різні персонажі. Сюжети деяких пісень, розглянутих у цій статті, також є й у формі казок. У литовському фольклорі досі трапляються своєрідні проміжні жанрові утворення, які перебувають ніби на межі пісні і казки. Можливо, спочатку кумулятивні казки і пісні були одним синкретичним явищем. В. Пропп також вказує, що «формульні казки можуть набувати не лише віршової, а й пісенної форм»², тому такі казки потрапляють до пісенників.

У зарубіжній практиці кумулятивні пісні трактують як окремий жанр дитячих творів дидактично-ігрового характеру. Казковий зміст більшості українських зразків, манера їх виконання з елементами театрального перевтілення дають підстави погодитися з таким трактуванням і віднести твори кумулятивної форми до дитячого фольклору. Слід зазначити, що в більшості сюжетів розглянутих пісень, як українських, так і іноетнічних, згадуються птахи і тварини, часто імітуються їх голоси. Це справді може свідчити про їх виховально-ігрове призначення. Спільність сюжетів і форм українських, білоруських, російських і литовських кумулятив-

¹ Пропп В. Кумулятивная сказка / В. Я. Пропп // В. Я. Пропп. Фольклор и действительность. Избранные статьи. – М. : Наука, 1971. – С. 247.

² Там само. – С. 244.

них пісень вказує, можливо, на спільний ареал їх походження. Більш конкретно і переконливо цю гіпотезу можна було б у майбутньому перевірити методом картографування.

Експедиційні матеріали останнього десятиліття свідчать про те, що цей жанр досі перебуває в динамічному розвитку. Винахідливий народ наситив тексти пісень новими (нерідко еротичними) елементами, зокрема ненормативною лексикою, і тепер пісні виконуються дорослими і для дорослих, щоб розсмішити слухачів. Так переосмислюється початкова функція пісень.

Дослідникам відомо багато випадків, коли фольклорний жанр у процесі свого тривалого життя переходив із сфери серйозного, дорослого репертуару в дитячий, ігровий. В українському фольклорі це деякі з новорічних щедрівок, приспівки-заклички до сонечка, дощу тощо. Таку метаморфозу можна пояснити тим, що поступово із змінами в соціально-духовному житті етносу жанр втрачає актуальність, але продовжує жити вже в іншій функції – як дитяча забава, гра не без повчання. Можливо, такий еволюційний шлях пройшли й розглянуті тут зразки кумулятивних пісень. Утім, як зазначалося, на цьому їхнє життя не зупинилося. У сучасній українській традиції деякі з них знову, уже в новій якості повертаються у дорослий репертуар, співіснуючи з дитячими пісеньками аналогічної будови.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. “Twelve Days of Christmas” (текст песни с переводом) [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://rb.ru/inform/127517.html> (дата звернення 12.08.2016 р.). – Назва з екрана.
2. «Котилася ясна зоря з неба» : CD, серія Монографія с. Мунтин / анот. В. Куриленко. – 2006.

3. Cumulative song. [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://en.wikipedia.org/wiki/Cumulative_song (дата звернення 12.08.2016 р.). – Назва з екрана.

4. Echad Mi Yodea. [Електронний ресурс] – Режим доступу : https://en.wikipedia.org/wiki/Echad_Mi_Yodea (дата звернення 12.08.2016 р.). – Назва з екрана.

5. *Возняк О., Луканюк Б.* Гаївки [Текст, ноти] : спроба генотипної систематизації (на архівних матеріалах Кабінету народної творчості Львівської державної консерваторії імені М. В. Лисенка) / О. Г. Возняк, Б. С. Луканюк. – Львів : СПОЛОМ, 2015. – 154 с.

6. Етно-фестиваль Країна мрій. Вибране. – CD 1 / Запис і зведення – Макс Капуста, студія «Хата». – 2004-2007.

7. *Коломицева А.* Велика кільцева форма і пісні з рефренами. / А. І. Коломицева // Наукові збірки Львівської національної музичної академії імені М. В. Лисенка / ЛНМА імені М. Лисенка ; [Гол. ред. І. М. Пилатюк, ред.-упоряд. О. Т. Катрич]. – Львів, 2015. – Вип. 36 : Студії музикознавчі. – С. 97–107.

8. Півник і курочка. Записав В. Шухевич на Івано-Франківщині / 100 казок. Найкращі українські народні казки з ілюстраціями провідних українських художників / за ред. І. Малковича. – Т. 2. – К: А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2010. – С. 6–8.

9. Пісні, співані в 40–60-х рр. ХІХ ст., на Поділлі, в Терешівцях Летичівському повіті [з голосу докт. Д. Баранюка] списав Д. Л. Плосайкевич // Мелодії українських народніх пісень з Поділля і Холмщини, зібрані Л. Плосайкевичем і Я. Сенчиком під редакцією Станіслава Людкевича з передмовою Філярета Колесси. – Львів, 1916. – С. 1–62. – (Матеріяли до української етнології видає Етнографічна Комісія Наукового Товариства ім. Т. Г. Шевченка у Львові. – Т. 16).

10. *Пропп В.* Кумулятивная сказка. / В. Я. Пропп // *Пропп В.* Фольклор и действительность. Избранные статьи. – М. : Наука, 1971. – С. 241-258.

11. Українські жартівливі пісні / упоряд. Красиков М. М. – Харків : Фолю, 2004. – 287 с.

12. *Шаркайте-Вилюмс Л.* Литовские формульные песни и формульные сказки: исполнительский аспект. / Л. А. Шаркайте-Ви-

люмс // Музыкальная культура Беларусі і свету: традыцыі вуснай і пісьмовай творчасці / склад. І. Д. Назіна, В. У. Дадзіёмава; Навуковыя працы Беларускай дзяржаўнай акадэміі музыкі. – Вып. 35. – Мінск: УА «Беларуская дзяржаўная акадэмія музыкі», 2015. – С. 80–91.

НОТНІ ПРЫКЛАДЫ

1. Запис і нотацыя В. Осадчої [11, 208].

Нотна рэдакцыя А. Коламіцевої.

Зачин

♩ = 120

Ой слу-жив же я у па-на та й пер-ше-е лі-то, та й лі-то.

Хід

за-слу-жив же я у па-на ку-роч-ку за лі-то. А та ку-ра-чу-ба-ту-ра

Кінцівка

по са-доч-ку хо-дить та й хо-дить ку-ра-ча-ток во-дить та й во-дить.

Ой служив же я у пана та й першэе літо да літо,
 Заслужив же я у пана курочку за літо
 А та курка-чубатурка
 По садочку ходить та й ходить,
 Курачаток водить та й водить.
 Ой служив же я пана та й другэе літо да літо,
 Заслужив же я у пана качечку за літо.
 А та качка – ках-ках-ках-ках!
 А та курка-чубатурка
 По садочку ходить та й ходить,
 Курачаток водить та й водить.
 Ой служив же я у пана та й сідьмое літо да літо,
 Заслужив же я у пана дівчинку за літо.
 А те дівча напилося,

Впало з печі й розбилося,
 А те теле хвостом меле,
 А той баран кругорогий,
 А той індик – дик-дик-дик-дик!
 А та гуся – сюся-сюся!
 А та качка – ках-ках-ках-ках!
 А та курка-чубатурка
 По садочку ходить та й ходить,
 Курачаток водить та й водить.

2. Запис В. Куриленка в с. Мутин, Кролевецького району,
 Сумської обл. [2, №26]. Нотація схематична А. Коломицевої.

Зачин *Одна*
 ♩ = 120
 1. На ба-зар я хо-ди-ла, со-бі ку-ри-цю ку-пи-ла.
 Хід *Всі* Кішівка
 А ку-ри-ця жов-то-ши-я та й по сі-неч-кам хо-ди-ла: Тьох, да тьох.
Одна
 8. На ба-зар я хо-ди-ла, со-бі ко-би-лу ку-пи-ла.
Всі
 А ко-би-ла-ре-го-ту-ха, А ко-ро-ва-ре-во-ту-ха, Тьох да й тьох.
 А в ка-ба-на дов-гі ву-ха,
 А в ін-ди-ка дов-га пи-ка,
 А в ба-ра-на кру-ті ро-ги,
 А в па-ни-ча чор-ні бро-ви,
 А в Ка-тю-ші руч-ки в бруч-ки,
 А ку-ри-ця-жов-то-ши-я
 Та й по сі-неч-кам хо-ди-ла

На базар я ходила, собі Катюшу купила.
 А в Катюші ручки в бручки,
 А куриця-жовтошия
 Да й по сінечкам ходила,
 Тьох да й тьох.
 На базар я ходила, собі панича купила.

А в панича чорні брови,
А в Катюші ручки в бручки,
А куриця-жовтошия
Да й по сінечкам ходила,
Тьох да й тьох.
На базар я ходила, собі барана купила
А в барана круті роги,
А в панича чорні брови,
А в Катюші ручки в бручки,
А куриця-жовтошия
Да й по сінечкам ходила,
Тьох да й тьох.
На базар я ходила, собі індика купила.
А в індика довга пика,
А в барана круті роги,
А в панича чорні брови,
А в Катюші ручки в бручки,
А куриця-жовтошия
Та й по сінечкам ходила,
Тьох да й тьох.
На базар я ходила, собі кабана купила.
А в кабана довгі вуха,
А в індика довга пика,
А в барана круті роги,
А в панича чорні брови,
А в Катюші ручки в бручки,
А куриця-жовтошия
Та й по сінечкам ходила,
Тьох да й тьох.
На базар я ходила, собі корову купила.
А корова-ревоуха,
А в кабана довгі вуха,
А в індика довга пика,
А в барана круті роги,
А в панича чорні брови,

А в Катюші ручки в бручки,
 А куриця-жовтошия,
 Та й по сінечкам ходила,
 Тьох да й тьох.
 На базар я ходила, собі кобилу купила.
 А кобила-реготуха,
 А корова-ревотуха,
 А в кабана довгі вуха,
 А в індика довга пика,
 А в барана круті роги,
 А в панича чорні брови,
 А в Катюші ручки в бручки,
 А куриця-жовтошия,
 Та й по сінечкам ходила,
 Тьох да й тьох.

3. Запис і нотація В. Осадчої [11, 210].

Нотна редакція А. Коломицевої.

Зачин

88

Та про-дай, ба-буш - ка, бич - ка, Та про-дай, ба - буш - ка, бич - ка.

Я - ко - го бич - ка? Та про-дай, баб - ко, сі - ро - го, Та про-дай, баб - ко, сі - ро - го,

Хід

Кінцівка 3

Він у ме-не сі-рий, сі-рий, цьо-го не про - дам, цьо-го не про - дам.
 Він-мі-та - с ха - ту й сі - ни,
 Він у ме-не по - ло - вий,
 Він у ме-не до - ро - гий,

Та продай, бабушка, бичка, (2)

Якого бичка? (2)

Та продай, бабко, сірого (2)

Він у мене сірий, сірий,
 Вимітає хату й сіни,
 Він у мене половий,
 Він у мене дорогий –
 Цього не продам (2)

Останній куплет:

4. Та продай, бабушка, бичка. (2)
 Якого бичка? Якого бичка?
 Та продай, бабко, лисого. (2)
 Він у мене лисий, лисий,
 Переміє ложки й миски,
 Він у мене чорний, чорний,
 До роботи все проворний,
 Він у мене сивий, сивий,
 До роботи не лінивий,
 Він у мене сірий, сірий,
 Вимітає хату й сіни,
 Він у мене половий,
 Він у мене дорогий.
 Цього не продам. (2)

4. Пісня з Кіровоградщини у виконанні ансамбля «Гуляйгород»
 [6, №9]. Нотація схематична А. Коломицевої.

Один *Rubato* ♩ = 102 чійко ♩ = 82 *Всі* ♩ = 126 да

1. Піш-ла ко-за піш - ки й у лес по-гіш-ки. Не-ма день, не-ма два, ко-зі го-рю-шка не-ма.

Один *Вдох* *Всі* *rit.*

2. А на ту-ю ко-зу та й на-шло я вов-ка. Вовк не йде ко-зу ї-сти, ко-зі го-рю-шка й не-ма.

Один *Зачин* *Вдох жч* *Всі*

10. А на ту - ю до - вбно да й на - шлю я чер - ви.

Чер - ви і - дуть дов - бню то - чить - довб - ня і - де во - ла гна - ти
 Віл і - де во - ду пи - ти - во - да і - де во - гонь ту - шить
 Во - гонь і - де ка - мінь па - лить - ка - мінь і - де ту - пор ту - пить
 Ту - пор і - де ду - ба ру - бать - дуб і - де вов - ка бить

Вовк і - де ко - зу їс - ти - ко - зі го - рюш - ко є!

Пішла коза пішки й у лес по горішки,
 Нема день, нема два да козі горюшка й нема (2).
 А на тую козу та й нашлю я вовка
 Вовк не йде козу їсти, козі горюшка й нема.
 А на того вовка та й нашлю дуба
 Дуб не йде вовка бить,
 Вовк не йде козу їсти – козі горюшка й нема.
 А на того вола й да й нашлю я довбню
 Довбня не йде вола гнати,
 Віл не йде воду пити
 Вода не йде вогонь тушити,
 Вогонь не йде камінь палить,
 Камінь не йде тупор тупить,
 Тупор не йде дуба рубать,
 Дуб не йде вовка бить,
 Вовк не йде козу їсти – козі горюшка й нема.
 А на тую довбню да й нашлю я черви.
 Черви ідуть довбню точить,
 Довбня іде вола гнати,
 Віл іде воду пити,
 Вода іде вогонь тушити,
 Вогонь іде камінь палить,
 Камінь іде тупор тупить,
 Тупор іде дуба рубать,
 Дуб іде вовка бить,
 Вовк іде козу їсти – козі горюшко є.

5. Колядка з Поділля [9, 11].

Moderato

1. Ой ти, дя - че у - че - ний, Ска - жи ме - ні, дя - чень - ку, що в не - бі ї - ден.
Над шко - ла - ми ви - бра - ний,
ї - ден Син Ма - рі - йин кру - лю - є, па - ну - є в не - бі над на - ми.

5. Ой ти, дя - че у - че - ний, Ска - жи ме - ні, дя - чень - ку, що є вне - бі п'ять
Над шко - ла - ми ви - бра - ний,

П'ять ран тер - пів Пан
За нас грі - шних хри - сті - ан
Шти - ре ли - сти е - ван - ге - ли - сти,
Па - три - ар - хи па - три - йо - вих
Дві та - бли - ці Му - сі - йо - вих

Анна Коломьшева. Українська кумулятивна пісня і сказка: композиційні паралелі. Розглянуті кумулятивні пісні і сказки в українському внеобрядовому репертуарі, які мають не тільки однакову сюжетну канву, але й загальні принципи організації форми, специфічні способи виконання. Кумулятивні пісні – достатньо розповсюджене в світі явище, вони мають характерний спосіб побудови композиційної форми, який застосовується до творів різних жанрів – колядок, пасхальних, шутливих. Але частіше дослідники відносять кумулятивні пісні до дитячої музики дидактичного напрямку. Експедиційні матеріали свідчать, що цей жанр до сих пор знаходиться в динамічному розвитку. Текст пісень насичується новими (нерідко еротичними) елементами, в тому числі ненормативної лексики, і тепер пісні виконують дорослі для дорослих, щоб розвеселити їх. Так змінюється початкова функція пісень. Часто фольклорний жанр в процесі своєї тривалої історії переходив із сфери серйозного, дорослого репертуару в дитячий, ігровий – це деякі з новорічних щедривок, припе-

вки-заклички к солннышку, дождю и т. п. Это можно объяснить тем, что с изменениями в социально-духовной жизни этноса жанр теряет актуальность, но продолжает жить уже в другой функции – как детская забава, игра не без поучения.

Ключевые слова: украинский фольклор, народные песни, кумулятивная форма, кумулятивная (формульная) сказка, большая кольцевая форма, рефрен.

Anna Kolomytseva. Ukrainian Song and Cumulative Song-Tale: Compositional Parallels. Ukrainian cumulative songs belong to not-ritual tradition. As in other countries, they have a specific form. It has a verse and refrain, which increases throughout the song. Refrain in songs is also divided into two sections. There are an accumulation section and final in refrain. The Ukrainian ethnomusicology form consists of three sections, which take a three-part repeat form, a Great Circular Form. Ukrainian cumulative songs have several plots. Plots and form cumulative songs have a lot of similarities with folk cumulative tales. In some traditions, they can even run in a playful way, in the words of the heroes of sung fairy tales. Musically the songs have different Ukrainian cumulative clear rhythm, broad melody and simple texture. This indicates their later genesis. Cumulative songs are quite common in the world. The term “Cumulative song”, denoting the characteristic method of constructing a composite form, is applied to the works of various genres – Christmas carols, Easter, comic. But a lot of researchers attribute cumulative songs to children's music educational nature. Comparing Ukrainian songs with foreign, we came to the conclusion that the original Ukrainian cumulative songs could belong to the children's repertoire, performed by children during teaching process. Over time, the changed song features moved it into the adult repertoire and they now are performed for entertainment.

Key words: Ukrainian folk music, folk songs, cumulative form, the cumulative fairy tale, a large circular form, the refrain.

Стаття надійшла до редакції 26.09.2016 року